NR 14 (16) / 2023, s. 223–230

ARCHIWA – KANCELARIE – ZBIORY

Data przesłania artykułu: 21 IX 2023
Data przyjęcia artykułu do druku: 28 IX 2023
DOI: https://doi.org/10.12775/AKZ.2023.008

Robert Degen
(Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu)
rdegen@umk.pl
ORCID ID: 0000-0003-3467-9341

SEMINARIUM SZKOLENIOWE SEKCJI ARCHIWÓW INSTYTUCJI NAUKOWYCH I KULTURALNYCH SAP

Zielona Góra, 13–15 września 2023 r.

Tegoroczne seminarium szkoleniowe Sekcji Instytucji Naukowych i Kulturalnych SAP odbyło się w Zielonej Górze w dniach 13–15 IX, a w jego organizację, oprócz władz Sekcji i tamtejszego oddziału SAP, były zaangażowane trzy tamtejsze archiwa: uniwersyteckie, państwowe i diecezjalne. Przedmiot obrad został ujęty tytułem: „Problemy wartościowania dokumentacji – teoria i praktyka. A co z wartością archiwisty?". Seminarium zgromadziło liczne grono referentów i ponad 80 słuchaczy.

Pierwszym akcentem seminarium był panel poświęcony 25-leciu SAINiK, który obradował w środę, 13 IX, w Archiwum Państwowym w Zielonej Górze. Wzięli w nim udział zarząd Sekcji i zaproszeni goście. Spotkanie było okazją do podsumowania działalności SAINiK z perspektywy ćwierćwiecza, roli którą odrywa w środowisku, i jej sukcesów. W czasie dyskusji podejmowano także trudniejsze tematy, wśród których pojawił się wątek trudnych niekiedy relacji między archiwami instytucji kulturalnych i naukowych a państwową służbą archiwalną. W ciekawej i poważnej rozmowie wzięli udział m.in. Anna Domalanus (Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu), Dorota Kozielska (była pracownica Archiwum Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie), Piotr Józefiak Archiwum UAM), Monika Marcinkowska (Archi-

wum Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach) oraz Monika Płucienik (Archiwum Uniwersytetu Gdańskiego). Tłem dla dyskusji była multimedialna prezentacja ilustrująca ćwierćwiecze aktywności Sekcji[1].

Czwartkowe obrady toczyły się w gmachu zielonogórskiej Biblioteki Uniwersyteckiej. Część oficjalną rozpoczął Igor Makacewicz (Przewodniczący Sekcji Archiwów Instytucji Naukowych i Kulturalnych SAP). Powitał gości i poprosił o zabranie głosu gospodarzy oraz organizatorów seminarium. W oficjalnej części głos zabrali kolejno JM Rektor Uniwersytetu Zielonogórskiego prof. dr hab. Wojciech Strzyżewski, który objął seminarium honorowym patronatem, Andrzej Jabłoński (Prezes Stowarzyszenia Archiwistów Polskich) oraz Beata Grelewicz (Dyrektor Archiwum Państwowego w Zielonej Górze). Wszyscy, dzieląc się spostrzeżeniami na temat roli archiwistów i archiwów, życzyli „seminarzystom" owocnych i pouczających obrad.

Pierwszym merytorycznym wystąpieniem podczas seminarium był referat Mirosława Świta (Archiwum Uniwersytetu Zielonogórskiego) pod zachęcającym do przemyśleń tytułem: „Człowiek jako przedmiot wartościowania i podmiot wartościujący". Prelegent podczas wystąpienia wprowadził „seminarzystów" do intrygującego świata refleksji etycznej i moralnej. Przekonywał, że archiwista jako odpowiadający za selekcję materiałów archiwalnych jest ukształtowany przez właściwy dla jego otoczenia zespół norm społecznych, jednak wartości, które w związku z tym przyswoił, nie są wystarczające, by dokonywał trafnej oceny archiwaliów. Zdaniem Świta konieczna jest jeszcze tzw. intuicja archiwalna, która jest cechą wrodzoną u niektórych archiwistów, zaś czasem dojrzewa dzięki doświadczeniu zawodowemu. Drugi referat, przygotowany przez Paulinę Bunkowską (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) i Monikę Marcinkowską (Archiwum Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach), został wygłoszony w większości przez pierwszą z pań. Głos obu archiwistek był w istocie sprawozdaniem z prac nad wzorcowym wykazem akt dla szkół wyższych. Pomysł jego opracowania archiwistki zgłosiły w 2022 r., w czasie VIII Powszechnego Zjazdu Archiwistów w Łodzi[2], a zespół ds. opracowania przykładowej klasyfikacji i kwalifikacji dokumentacji dla uczelni został utworzony przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w lutym 2023 r.[3]. W połowie września, kiedy odbywało się zielono-

[1] Za szczegóły dotyczące panelu uprzejmie dziękuję pani mgr Joannie Kapitan z Archiwum Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, sekretarz SAINiK SAP.

[2] Bunkowska i Marcinkowska, „Jednolity rzeczowy wykaz akt".

[3] „Zarządzenie nr 9 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych".

górskie seminarium, zespół prawie zakończył prace koncepcyjne, a następnie przygotowuje projekt, by przekazać go do środowiskowych konsultacji. Do archiwów szkół wyższych powinien on trafić w połowie października 2023 r.

Kolejny referat tej części obrad przedstawił ks. Robert R. Kufel (m.in. Archiwum Diecezjalne w Zielonej Górze). Jego głos przybliżył „seminarzystom" złożoną problematykę gromadzenia zasobu archiwalnego, w tym selekcji materiałów archiwalnych, przez instytucje Kościoła rzymsko-katolickiego na przykładzie Diecezji Zielonogórskiej. Ma na nią wpływ niescentralizowana struktura Kościoła i duża niezależność lokalnych wspólnot parafialnych. Po wystąpieniu dyrektora Archiwum Diecezjalnego głos zabrała Teresa Zaręba (Stowarzyszenie Archiwistów Instytucji Wymiaru Sprawiedliwości). Jej wystąpienie było poświęcone podstawowym problemom wartościowania akt spraw sądowych, wśród których pozostają aktualne terminowość i rzetelność pracy przewodniczących składów orzekających, których obowiązkiem jest kwalifikowanie dokumentacji postępowań do trwałego zachowania. Sporo uwagi prelegentka poświęciła także nietypowym elementom dokumentacji, które wraz z aktami trafią do sądowych archiwów. Ostatnim przed przerwą wystąpieniem była prezentacja Romana Tyrna na temat nowoczesnych opakowań archiwalnych. Tym razem właściciel firmy BESKID PLUS przedstawił zalety własnych produktów jako środków zwiększających bezpieczeństwo zasobu w dobie coraz częściej dotykających archiwa katastrof naturalnych i spowodowanych przez człowieka.

Drugą część obrad rozpoczęło wystąpienie Ewy Perłakowskiej (Stowarzyszenie Archiwizjoner), które korespondowało z referatem wygłoszonym w czwartek jako drugi. Tak jak Bunkowska i Marcinkowska, prelegentka skoncentrowała się na problemach współczesnej kwalifikacji archiwalnej i czasie przechowywania dokumentacji w szkołach wyższych. Autorka referatu nie rozwodziła się nad prawnymi ramami wartościowania dokumentacji szkół wyższych i dając przestrzeń na to zagadnienie kolejnemu referentowi, Markowi Konstankiewiczowi. Podzieliła się natomiast własnymi doświadczeniami z opracowywania wykazów akt dla uczelni i przekonywała między innymi, że jedną z najistotniejszych zasad dla konstrukcji tych normatywów jest ścisłe przestrzeganie podziału kompetencji na typowe i specyficzne dla aktotwórców. Jej wdrożenie powinno mieć konsekwencje dla struktury wykazów i nie powinno powstrzymywać twórców przed przesuwaniem niektórych klas powszechnie uważanych za typowe do części z dokumentacją specyficzną. Przykładem, który przywołała Perłakowska odnośnie do wykazów akt szkół

wyższych, była dokumentacja archiwów i bibliotek. Jej zdaniem – zważywszy na zakres zadań uczelni – klasy odpowiadające tym materiałom powinny znajdować się wśród dokumentacji specyficznej, a nie typowej, nie wspominając już o podzieleniu ich między te grupy[4]. Kolejny referat, o czym już wspomniano, wygłosił Marek Konstankiewicz (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie). Nie zawiódł ani przedmówczyni, ani wszystkich obecnych na sali „seminarzystów". Z właściwą sobie precyzją i rzeczowością przybliżył skomplikowane narzędzia prawne wartościowania dokumentacji narastającej w instytucjach naukowych i kulturalnych. Po tych dwóch bardzo konkretnych wystąpieniach głos zabrał Robert Degen (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu). Przedstawił ocenę dorobku polskiej archiwistyki ostatniego ćwierćwiecza w zakresie kształtowania zasobu archiwalnego. Zauważył, że te lata były czasem permanentnej dyskusji nad problemami oceny wartości dokumentacji, której uczestnicy postawili sobie za cel poprawę mechanizmu selekcji i brakowania. Jego zdaniem ów mechanizm nie wymaga znaczącej przebudowy, bo wszechstronniejsze materiały archiwalne można wybierać przy zachowaniu ogólnych ram funkcjonującego mechanizmu kształtowania zasobu archiwalnego. Jeśli do świadomej aktywności w zakresie gromadzenia zasobu uda się przekonać aktotwórców niepaństwowych (co jest możliwe i obecnie), wspierane będą archiwa społeczne, to sprawnym narzędziem oceny wartości archiwaliów proweniencji urzędowej mogą być powszechnie wykorzystywane wykazy akt. Byle tylko wykazy były narzędziami indywidulanymi, opracowanymi po analizie procesu przetworzenia informacji, ze stale aktualizowanym kwalifikatorem archiwalnym.

Dwa ostatnie czwartkowe wystąpienia wprowadziły uczestników w popołudniowy program seminarium. Oba – przynajmniej tytułami – nawiązywały wprost do wina i winiarstwa. Arkadiusz Cincio (Dział Winiarski Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze) w bardzo przystępny i interesujący sposób przybliżył historię sfery życia i gałęzi przemysłu, z których słyną Zielona Góra i jej okolice. Z kolei Maciej Jasiński (m.in. Archiwum Urzędu Miasta Marki), mimo że zapowiedział referat intrygującym pytaniem: „Do jakiej kategorii archiwalnej zakwalifikować wino?", odszedł nieco od tematu. Nie oznacza to jednak, że jego wystąpienie nie było ciekawe i znacząco odbiegało od problematyki poruszanej w czasie seminarium. Wręcz przeciwnie. Wychodząc od informatologicznego pojęcia terminu „dokument", Jasiński pokusił się o refleksję nad

[4] Por. klasy 016 i 017, „Przykładowa klasyfikacja i kwalifikacja dokumentacji".

przedmiotem gromadzenia archiwów. Doprowadziła go ona do spostrzeżenia, że w wielu sytuacjach właśnie archiwa dają jedyną szansę na zachowania cennych nośników pamięci, nawet gdy te odbiegają formą od tradycyjnej dokumentacji.

Wyjątkową kontynuacją podjętych przez Cincio i Jasińskiego wątków była wizyta w Zaborze i zwiedzanie Lubuskiego Centrum Winiarstwa[5]. Po części teoretycznej „seminarzyści" udali się do Winnicy Mozów pod Sulechowem[6], gdzie jej założyciel przeprowadził warsztaty z zakresu kultury spożywania wina. Trzeba przyznać, że uczestnikom seminarium było trudno oderwać się od specyficznej dla Zielonej Góry atmosfery centrum polskiego winiarstwa i na pewno nie sprzyjało temu Winobranie odbywające się w mieście podczas seminarium.

Program piątkowy rozpoczął się od warsztatów, które zostały przeprowadzone z podziałem na grupy osobno w bibliotece uniwersyteckiej i zielonogórskim archiwum państwowym. Pierwszy z warsztatów był prowadzony przez Marlenę Jabłońską (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) i skupiał się na sferze komunikacji społecznej. Toruńska badaczka i wykładowczyni, prezentując formy komunikacji, starała się przekonać uczestników warsztatów, jak istotne w osiąganiu skuteczności na przedpolu archiwalnym są pierwsze wrażenie, budowanie i utrzymywanie relacji (zarówno wewnątrz, jak i między instytucjami), świadomość własnych mocnych i słabych stron oraz celu, który dzięki relacjom chcemy osiągnąć. Co prawda, w programie warsztatów prowadząca nie przewidziała zadań indywidulanych, jednak uczestnicy mieli okazję przepracować w grupach formy komunikacji i podzielić się spostrzeżeniami na trzy tematy:

1) Dlaczego komunikacja społeczna w relacjach zawodowych jest ważna?
2) Jakie popełniamy błędy w procesie służbowej komunikacji?
3) Co tracimy, źle komunikując się w miejscu pracy?

Drugie spotkanie warsztatowe było okazją do poznania zasobu Archiwum Państwowego w Zielnej Górze. Uczestnicy spotkali się z jego dyrektor Beatą Grelewicz, by obejrzeć najciekawsze materiały archiwalne z zasobu i przez ich pryzmat poznać historię archiwum. W czasie pokazu nie mogło zabraknąć najstarszego w archiwum dokumentu z 1303 r. (zachowanego w aktach miasta Żagania, spisanego na pergaminie i zatwierdzonego przez przedstawicie-

[5] „Lubuskie Centrum Winiarstwa".
[6] „Winnica Mozów – wino, sery, degustacje, imprezy, noclegi na winnicy".

li miasta Żagania, sędziego Berwicusa i burmistrza Hertelinusa z Jelenina), choć „seminarzyści" obejrzeli również nowsze i niekoniecznie oczywiste materiały, m.in. wzorniki materiałów, z których w XIX w. lubuszanki szyły spódnice, i próbki nici. Ostatnim akcentem warsztatów była prezentacja zachowanego w zasobie zielonogórskiego archiwum reportażu z Lubuskiego Lata Filmowego w Łagowie, w 1970 r.

Po części warsztatowej uczestnicy seminarium ponownie zebrali się w sali konferencyjnej zielonogórskiej biblioteki uniwersyteckiej, by wziąć udział w ostatniej sesji seminarium. Złożyły się na nią cztery wystąpienia. Blok referatów otworzył Łukasz Kozłowski (Archiwum Państwowe w Szczecinie) i przedstawił obraz wartościowania dokumentacji w placówkach naukowych i kulturalnych z pespektywy archiwum państwowego. W referacie syntetycznie zarysował obraz naukowego i kulturalnego przedpola szczecińskiego archiwum i pochwalił m.in. aktotwórców tej grupy za regularne uzgadnianie przepisów kancelaryjno-archiwalnych. Pokusił się o kilka uwag na temat zasad selekcji aktotwórców i procedury ekspertyzy, a na podstawie wykazów akt przeprowadził krótki przegląd materiałów archiwalnych, które powinny być zawsze wybierane z registratur uczelnianych. Występująca po Kozłowskim Monika Płuciennik (Archiwum Uniwersytetu Gdańskiego) poświęciła referat teorii i praktyce selekcji dokumentacji osobowej pracowników. Skrupulatnie przeanalizowała zmieniające się w czasie pojęcie i zakres dokumentacji osobowej, omówiła przepisy regulujące postępowanie z nią, scharakteryzowała zawartość dokumentacji i oceniła potencjał źródłowy. Jej zdaniem – w kontekście doświadczeń zawodowych – dokumentacja osobowa pracowników szkół wyższych w całości zasługuje na trwałe zachowanie: w Archiwum Uniwersytetu Gdańskiego to właśnie materiały pracownicze najczęściej są przedmiotem kwerend. Kolejnym referentem, który zabrał głos w tej części seminarium, był Szymon Różyński (Archiwum Wojskowe w Toruniu). Przedmiotem jego wystąpienia był proces oceny wartości dokumentacji w praktyce Archiwum Wojskowego w Toruniu. Różyński rozpoczął referat od zarysu historii reprezentowanej placówki i w tym kontekście umieścił obraz systemu nadzoru nad narastającym wojskowym zasobem archiwalnym. Przybliżył formy tej działalności i scharakteryzował procedurę, która w wojskowej sieci archiwalnej prowadzi do wydania zgody na zniszczenie dokumentacji niearchiwalnej. Ostatnim wystąpieniem seminarium był referat Danuty Chać (Archiwum Lotniczej Akademii Wojskowej w Dęblinie), poświęcony archiwum dęblińskiej uczelni i jego roli w kultywowaniu tradycji Szkoły Orląt. Referentka nie koncentrowa-

ła się w nim na procesie oceny wartości archiwalnej akademii, a raczej przekonywała do korzyści, które płyną z dbałości o wszechstronne gromadzenie materiałów archiwalnych. Okazją do takich wniosków był zarys historii akademii, miejsca, w którym się znajduje, oraz losy płk. pil. Szczepana Ścibora (komendanta Oficerskiej Szkoły Lotniczej Wojska Polskiego w latach 1947–1951), które Gać przedstawiła w oparciu o zachowane w archiwum uczelnianym archiwalia.

Program konferencji szkoleniowej był wzbogacony akcentami kulturalno-rekreacyjnymi. Już 13 IX odbył się wernisaż wystawy pt. „Uczyń klienta bohaterem Twojej historii – z dziejów zielonogórskiej reklamy", która towarzyszyła obradom[7]. Miejscem ekspozycji było Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze, które wraz z Wojewódzką i Miejską Biblioteką Publiczną im. C.K. Norwida oraz zielonogórskim Archiwum Państwowym udostępniło materiały na wystawę. Na ekspozycję złożyły się reklamy prasowe i obiekty reklamowe z XIX, XX i XXI w., wśród których podziwiać można było kartki pocztowe, egzemplarze zielonogórskich czasopism (m.in. „Grünberger Wochenblatt", „Gazeta Zielonogórska" i „Gazeta Lubuska"), książki adresowe i informatory oraz fotografie ze spuścizny Czesława Łuniewicza.

Bibliografia

Bunkowska, Paulina, i Monika Marcinkowska. „Jednolity rzeczowy wykaz akt dla uczelni i szkół wyższych, pomoże czy utrudni współczesne zarządzanie dokumentacją?", 2022. https://sap.waw.pl/wp-content/uploads/2022/08/07-Bunkowska-_P-Marcinkowska_M-Jednolity-rzeczowy-wykaz-akt.pdf.

„Lubuskie Centrum Winiarstwa". Udostępniono 19.09.2023. https://centrumwiniarstwa.pl/.

Polak-Woźniak, Alina. „Uczyń klienta bohaterem Twojej historii". Muzeum Ziemi Lubuskiej. Udostępniono 19.09.2023. https://mzl.zgora.pl/wystawy/uczyn-klienta-bohaterem-twojej-historii/.

„Przykładowa klasyfikacja i kwalifikacja dokumentacji dla zagadnień ujętych w klasach od 0 do 3 w formie jednolitego rzeczowego wykazu akt". Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, 2023. https://archiwa.gov.pl/wp-content/uploads/2023/01/Przykladowa-klasyfikacja-i-kwalifikacja-dokumentacji-dla-zagadnien-ujetych-w-klasach-od-0-do-3-stan-na-dzien-02-01-2023-r-propozycja.doc.

„Winnica Mozów – wino, sery, degustacje, imprezy, noclegi na winnicy". Udostępniono 20.09.2023. http://www.winnica-mozow.pl/.

[7] Polak-Woźniak, „Uczyń klienta bohaterem Twojej historii".

„Zarządzenie nr 9 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 21 lutego 2023 r. w sprawie powołania zespołu do opracowania przykładowej klasyfikacji i kwalifikacji dokumentacji dla uczelni". Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, 21 lutego 2023. https://www.infor.pl/akt-prawny/U62.2023.054.0000008,zarzadzenie-nr-9-naczelnego-dyrektora-archiwow-panstwowych-w-sprawie-powolania-zespolu-do-opracowania-przykladowej-klasyfikacji-i-kwalifikacji-dokumentacji-dla-uczelni.html.